

Derleyenler
BARIŞ MÜCEN - ÇAĞATAY TOPAL
ERDOĞAN YILDIRIM
Paylaşım lar

İletişim Yayınları 2322 • Politika Dizisi 146

ISBN-13: 978-975-05-1983-3

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Ebru Gezici

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 22749

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
BARIŞ MÜCEN - ÇAĞATAY TOPAL
ERDOĞAN YILDIRIM

Paylaşım lar

Üniversite, Bilgi, Üretim

İÇİNDEKİLER

Önsöz:

Paylaşımlar: Üniversite/Bilgi/Üretim

BARIŞ MÜCEN - ÇAĞATAY TOPAL - ERDOĞAN YILDIRIM 9

BİRİNCİ BÖLÜM

Üniversite

Üniversitenin Temeli Bilim Kültürüdür

AHMET ACAR 25

Kamusal Alan ve Felsefe:

Türkiye’de Felsefenin Öznesi I

H. BÜLENT GÖZKÂN 31

Üniversitenin Sınırlarında: Bilgi, Yasa / Norm, İhlal

SANEM GÜVENÇ-SALGIRLI 69

Modernden Anti-Moderne Bilim:

Türkiye Örneğinde “Sosyal Bilimin Krizi” ve Sonrası

HAYRİYE ERBAŞ 95

Üniversitenin Dönüşümü ve Stimmung Sorunu

ZEYNEP DİREK 139

Her Yemeğe Sos Bolonez!

Bilimsel Etkinliğin Kapitalist Girişime

Dönüşmesi Sürecinde Disiplinler Standartlaşması

ALİ ERGÜR 149

Gösteri Toplumunda Bilgi ve Üniversite

ÇAĞATAY TOPAL 171

İKİNCİ BÖLÜM

Bilgi

Felsefede Hakikate Yönelik Saf İlgiyi Uyandırmak Üzerine

GÜÇLÜ ATEŞOĞLU 193

19. Yüzyılda *Bildung* Çağı?

TANSU AÇIK 213

Daimon'un Peşinde: Eleştiri, Aydın(lanma) ve Dostluk Kavramlarını Şimdi de Düşünmek

LATİF YILMAZ 249

Sosyolojik Bir Tahayyül

(veya Başka Türlü Bir Düşün-Ürünü) İçin Öneri:

Mills ve Nalbantoğlu'nu Birlikte Okumak

BELKİS AYHAN TARHAN 275

Joseph Needham Üzerine:

Batı Kapitalizminin Gelişiminde Doğunun Rolü

ALİ AKAY 293

Öznesi Olmayan Bilgi veya Malumat Çağında Bilmek yahut Bir Mesele de Bu!

ERDOĞAN YILDIRIM 301

Üretim

Başka Türü Bir “Şey” Üretmek İmkânlı mıdır? Nalbantoğlu ile “Emek”e Dair	
BELKİS AYHAN TARHAN.....	337
Oyun için Oynamak	
REYHAN VARLI GÖRK.....	351
Kartografi Olarak Koreografi: Sanat ve Tasarım Üretiminde Bilgi Haritalandırması Üzerine...	
V. ŞAFAK UYSAL.....	377
Dipnotlarda “Fikirlerle Yaşamak”	
BARIŞ MÜCEN.....	397
YAZARLAR HAKKINDA.....	419

Önsöz: Paylaşımlar: Üniversite/Bilgi/Üretim

BARIŞ MÜCEN - ÇAĞATAY TOPAL - ERDOĞAN YILDIRIM

Herhangi bir iktidarın kendine ait bir bütünlüğünün olmadığı bilgisi, en azından Machiavelli'den beri elimizin altında. Dahası bu öngörü, iktidarı, sorgulanan ve hiçbir zaman mutlak olmayan bir ilişki olarak tanımladığında, modern zamanların ayırt edici ve ayrıcalıklı bir özelliği olarak görüldü. Bilimsel bilginin, hakikat iddiasının kendinden menkul kurulamayacağı apaçıkken, hakikat iddiasıyla ürettiği iktidar ilişkileri de elbette bu tip bir sorgulamadan muaf olmadı. İktidar ilişkileri, farklı dönemlerde farklı odaklar veya dertler üzerinden sorgulamalara tabi tutuldu. İktidarın hangi bağlamlarda, ne ölçüde, ne kadar ve ne şekillerde üretildiği tartışmasına girmeden, kendi adımıza şunu söyleyebiliriz: Bilimsel bilginin iktidar sorusundan bağımsız düşünülemediğini “postmodern” zamanlarda değil, modern zamanlarda her türlü iktidarı eleştiren, her türlü iktidarın büyüsunü bozan modernliğin eleştirel geleneğinden öğrendik.

Öte taraftan, bilimsel bilginin üniversite içinde kurumsallaştıkça diğer toplumsal kurumlardan özerkleşmesinin hiçbir zaman tam olarak hayata geçmediğini, toplumsal tarihin bütün ayrıntılarında takip ettik. Üniversite, bilimsel bilginin tanımının çoğu zaman ilk belirleyicisi bile olmadı. Devlet ve piyasanın ihtiyaçları bilimsel bilgiyi şekillendiren temel kaynak-

lar olageldi. Bu anlamda, bu bilginin iktidar ilişkilerinde araçsallaşması da ilk defa karşılaştığımız ve bizi hayrete düşürecek yeni bir toplumsal olgu değil. Modern devletin ve piyasanın oluşum ve yayılmasında bilimsel bilgi vazgeçilmez bir araçsallık kazandı. Buna rağmen günümüzde bunlardan habersizmişçesine yeniden ortaya atılan iddialar, bilginin bir yandan devlet ve siyasetle ilişkisi içinde göreceliliğe düşerek hakikat iddiasını yitirdiği, diğer yandan da pazar ekonomisinin baskısı altında özerklik kaybına uğradığı söyleniyor. Ama neden şimdi ve neden yeniden?

Bilgi üretiminin baştan beri iktidarla ilişkisi içinde belirlenen bir süreç olduğu bilgisi, bu ilişkinin tarihsellik içinde kavramsallaştırılmasını da gerektirir. Anlaşılan odur ki, günümüzde bu tartışmaların ve eleştirilerin yeniden gündeme getirilmesini gerektiren asıl etmen, bilgi ve iktidar arasında tarihsel olarak kurulan ilişkinin değiştiğine yönelik gözlemler olmuştur. Bizim açımızdan daha yakıcı sorun, şudur: Bilimsel özerkliğe ve hakikat iddiasına atfedilen gerçeklikler günümüzde nasıl bir bağlamsal süzgeçten geçerek sorunsallaştırılmaktadır?

Elinizdeki kitap, üniversite kurumlarında bilgi üretimi ile uğraşanların bu sorunsallaştırmayı inşa etme çabalarından oluşuyor. Bir taraftan günümüz koşulları içerisinde; üniversite, bilgi ve bilgi üretiminin bir incelemesi, öte taraftan farklı üniversitelerde bilgi üretiminde bulunan akademisyenlerin söz konusu üretimi sorunsallaştırdığı biçimiyle; tarihe düşülmüş bir dipnot, bir belge olacak okuyacağınız yazılar. Yazıların temelleri büyük ölçüde 19-20 Mart 2012 ve 28-29 Mart 2013 tarihlerinde “Günümüzde Bilgi ve Üniversite” ve “Üretim/Bilgi/Sanat” başlıklarıyla Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde gerçekleştirilen Hasan Ünal Nalbantoğlu Sempozyumları’nda atıldı.

İlk bakışta, bu kitaba katkıda bulunanları bu sempozyumlarda bir araya getiren Hasan Ünal Nalbantoğlu ile hayatlarının bir noktasında karşılaşmış olmaları ve Nalbantoğlu’nun işiyle kurduğu ilişkinin bu kişiler üzerinde ürettiği etkilerin tarihselliği olarak tezahür edecek. Elbette, kişisel olarak farklılaşan bu etkileri ortaklaştıran “bir meselesi olma hali” ile üretilen tartış-

malarıdır. Bu tartışmalar içinde, “mesele” basitçe şöyle bir soruya dönüştü: günümüz üniversitelerinde Nalbantoğlu’nun üretmeye çalıştığı ve temsil ettiği şekliyle bilgi mümkün müdür?

Nalbantoğlu bu meseleyi, önümüzdeki bir yol ayrımı olarak dile getirmişti:

Bugün şöyle bir ikileme karşı karşıyayız: Bilgiye-kör (bu bir bilmezlik sorunu değildir aslında) ma’lumât uzmanlarının imalâtını sürekli sermayeye dönüştüren uyanık üniversite a.ş. mi, yoksa dalgın Thales’lerin para etmez üretimlerini de özendirmeyi inatla sürdüren çağdaş üniversite mi? İşte önümüzde akademik varoluşumuzu belirleyecek olan önemli bir tercih.¹

Burada bir tercih meselesi olarak öne sürülen bu ikilem, bizim için, günümüz bilimsel bilgi üretimini analiz etme doğrultusunda bir soruya dönüştü. Ne bilimin iktidar ilişkilerinden tamamen bağımsız kurabileceği bir hakikat iddiasına inanabilmemiz mümkün ne de pazar ekonomisinin dayattığı hakikat ilkelerini kabul etmemiz. Meselemiz tam da bu çelişki üzerinden üretilmekte: Günümüz koşullarında bilimsel bilgi üretimiyle ilişkimizi nasıl inşa edeceğiz? Bu hemen yanıt verebileceğimiz bir soru değil. Ancak bu sorunun ortaya çıkması ve yeniden üretilmesinin önemli olduğunu düşünüyoruz. Nalbantoğlu’nun işiyle kurduğu ilişki, işte bu soruyu önümüze koyan tarihsel belirlenimlerden biri. Bu soruyla birlikte, elinizdeki yazıların birçoğunda da ismi geçen Nalbantoğlu, burada anmaya çalıştığımız yitip gitmiş bir dostumuz değil; bir meselenin ortak adıdır.

Peki, neydi bu ismin simgelediği?

Bu simge bize bilimsel bilginin ne olup olmadığına dair kategorik bir belirlenim sağlamaktan çok, bilimsel bilgiyi bir eylem ve üretim süreci olarak düşünmemize zemin sağlıyor. Bu eylemi yönlendirenin ise, bilginin kaynağı olarak görülen insan aklından ziyade, bilgi üretme sürecinde açığa çıkan ve üretimin devinimini sağlayan, işin zevki ve zehri olduğunu his-

1 Hasan Ünal Nalbantoğlu, “Dalgın Thales, Uyanık Üniversite A.Ş.” *Arayışlar: Bilim, Kültür, Üniversite*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 55.

sediyoruz. Bunu ancak hissedebildiğimizi söylüyoruz; zira bu işin bedenselleştiği bir toplumsal güçtür bahsettiğimiz. Bu gücü ne kişisel özellik olarak ele alabiliriz ne de tarih üstü bir bilimsellik kategorisiyle. Nalbantoğlu simgesi bu anlamda kişisel bir duruş veya eyleyişe değil, toplumsal bir meseleye işaret ediyor. Bu meseleyi inşa eden, akademide bir pozisyon olarak güvenceye alabileceğimiz bir “biz” kategorisi değil, bu işin zevkini ve zehrini üreten pratiktir. Görebildiğimiz tek şey, işin eyleminde beliren bu toplumsal gücün, bilginin yönetim stratejileri, piyasanın talepleri ve üniversitelerin hiyerarşik yapılanması içinde araçsallaşmasıyla çelişmesidir. Siyasi ve ekonomik güçlerle araçsallaşan bilgi, bir sorun olarak çıkıyor karşımıza; çünkü basitçe işimizi yapmayı, meselelerin öğrencisi olmayı engelliyor, düşünce dostları bulmamızı zorlaştırıyor, merakımızı, arzumuzu, istencimizi öldürüyor. Öte taraftan bu sorunu bir toplumsal çelişki halinde canlı tutan ve bir toplumsal güç olarak üretilen bu işin zevki ve zehri, siyasi ve ekonomik güçler karşısında ne masumane hislere ne de şiddetten azade bir ilişkiselliğe tekabül ediyor. Aksine, bu toplumsal güçler günümüz bağlamında piyasa ve siyasetin güçleriyle şekillenen bilgi üzerine bir iktidar mücadelesi üretebildiği ölçüde bir çelişki üretmekte. Bu çelişkinin varolan üniversite, bilgi ve bilgi üretim koşullarını ne kadar etkilediğini tam olarak bilmiyoruz. Ama bu çelişkiyi iliklerimizde hissediyor ve derinlemesine irdelemek istiyoruz.

Derdimiz, bilimsel bilgi üretme çabamızı ve dolayısıyla meselemizi, bu toplumsal gücün neresinde ve nasıl gerçekleştirdiğimize ve gerçekleştirebileceğimize dair açık ve üretken bir zeminde tartışmaktır. Bilginin araçsallaşması kendi içerisinde bir sorun olarak görülemez belki; ama bu işin zevkiyle bir an için bile olsa zehirlenmiş, o zehri tatmış olanların da çok iyi bildiği gibi, bu bizim için bir sorun; hatta belki sorunların en büyüğü. İşte bu sorunu paylaşıyoruz bu kitapta.

Kitap üç bölümden oluşuyor. Her bölüm bilimsel bilgi üretimi sorunsalını sırasıyla; üniversite, bilgi ve üretim odaklarıyla ele alıyor. Üç bölümün farklı fakat zorunlu olarak ilintili, odaklarının hareket verdiği sorunsallaştırma çabaları, mümkün ol-

duğunca bütüncül ve tek bir ortak odağa (bilimsel bilgi üretimi) yönelen *paylaşımları* içeriyor.

Birinci bölüm, modern söylemler çerçevesinde bilgi üretiminin asli kurumu olarak kabul edilen üniversiteye, onun değişen rolüne ve bunun akademik bilgi üretme pratikleri üzerindeki etkiye odaklanıyor. Bilindiği gibi her ne kadar bu kurumun isim olarak kökenleri 11. yüzyılın sonu ve 12. yüzyılın başlarına uzansa da, modern anlamda ortaya çıkışının ve dünyaya yayılışının başlangıcı olarak 19. yüzyılın başında Berlin Üniversitesi'nin kuruluşu gösterilir.² Dönemin Eğitim Bakanı Wilhelm von Humboldt tarafından, Alman idealizminin savunduğu görüşlere göre kurulan üniversite, modernlik açısından asıl işlevini iki temel noktada kazanmıştı. Bunlardan birincisi, bilgi açısından bu üniversitenin her şeyden çok bilginin bütünlüğüne verdiği önem olmuştur. Bu nedenle, üniversite, evrenin tarihsel dönem içindeki tüm bilgisini kendi çatısı altında toplayan bir kurum olarak ismini hak ediyordu. Bu modelin vurguladığı ikinci önemli nokta ise, kurulmakta olan ulus devlete uygun vatandaşlık kültürüne sahip insanların yetiştirilmesini, kendisine hedef edinmiş olmasıydı. Günümüzde, deneyim dünyamıza giren yeni dinamiklerin etkisiyle bu artık değişiyor.

Birinci bölüm, ODTÜ Rektörü Ahmet Acar'ın, I. Hasan Ünal Nalbantoğlu Sempozyumu'nda yaptığı açılış konuşmasıyla başlıyor. Uzun olmayan bu konuşmanın günümüz koşullarında, bir rektörün ticarileşen üniversitede bilgiyi savunması nedeniyle çok önemli bir belge niteliği taşıdığını düşünüyoruz. Bunun ardından, Hasan Bülent Gözkan'ın Avrupa modernleşmesi içinde günümüzde değişmekte olduğunu söylediğimiz üniversitelerin kuruluş sürecini ve bu süreçte (günümüzde para getirmediği için bir kenara atılma tehlikesi yaşayan) felsefenin rolünü inceleyen yazısı geliyor. Sanem Güvenç Salgırlı; Giorgio Agamben'in "istisna hali" kavramsallaştırmasından yola çıkarak üniversitede meydana gelen değişikliklere, şimdiye kadar hep dış dinamiklerin baskısı ile ilişkilendirerek ele alan yakla-

2 Jean-François Lyotard, *Postmodern Durum: Bilgi Üzerine Bir Rapor* (Ankara: Vadi Yayınları, 1997).

şımlardan farklı olarak, iç dinamikleri merkeze alarak yaklaşıyor. Hayriye Erbaş; yazısında, meydana gelen akademik değişiklikleri ayrıntılı bir bakışla ele alarak bunların akademik bilgi üretme pratikleri üzerine olan etkilerini sorunsallaştırıyor. Zeynep Direk; Hasan Ünal Nalbantoğlu'nun yazdıklarına değinerek üniversitede yaşanan değişiklikleri ele aldığı yazısında, Heidegger'den yola çıkarak anlama ve dolayısıyla bilme sorununun, varlığın ve ona yaklaşma halinin (*Stimmung*) tarihselliği ile birlikte düşünülmesi gerektiğini hatırlatıyor. Ali Ergur; üniversitenin üzerine düşen Bologna Süreci'ni ele aldığı yazısında bu sürecin akademik yaşamda ticarileşmenin disiplin standartlaşmasına yol açtığını tartışıyor. Bu bölümün son yazısında Çağatay Topal'dan, Nalbantoğlu'nun tartıştığı şekliyle “*daimon*” ve Guy Debord'un “gösteri toplumu” kavramından yola çıkarak günümüz akademik koşullarında akademisyenin iddiasında bulunduğu hakikatle bağlarını nasıl geliştirebileceği sorusunu soruyor.

Ülkemizin en önemli üniversitelerinden biri olan ve ticarileşme sürecinden de fazlasıyla etkilenen ODTÜ'nün rektörü olarak yaptığı konuşmasında Ahmet Acar, yeniden oluşan üniversite yapıları içinde, hedefi para kazanmak, kuruma para getirmek olmayan bilimsel çalışmaların desteklenmesi gerektiğine işaret ederek, mesleki eğitime olan talep ne kadar yüksek olursa olsun adına üniversite diyen kurumların hiçbir zaman “bilim mantığı”nı kaybedemeyeceklerini vurguluyor. Acar'a göre üniversitelerin, eğitim felsefelerini değerlendirmek ve piyasanın mantığını sorgulama ve eleştiri kültürüne dayanan bilim mantığını kurmaları, günümüzde her zamankinden daha çok hissediliyor.

Hasan Bülent Gözkân, Habermas'ın kuramsal çerçevesine dayandırdığı analizinde, kapitalizmin ve burjuva sınıfının gelişmesi, devlet ve toplum arasında bireyin özel yaşamından ayrı bir kamusal alanın ortaya çıkması sonucu, modern üniversitenin doğuşunu Avrupa'ya has bir süreç olarak ele alıyor. Bu tartışma da, modern anlamda üniversitelerin ortaya çıkışında felsefenin merkezi rolüne dikkat çektikten sonra, Avrupa Aydın-

lanması'nın yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret ediyor. Gözkân, Avrupa'daki kamusal alanın oluşma tarihini paylaşılmayan Türkiye'de genel olarak üniversiteler ve özel olarak felsefe içinde bilgi ve hakikat meseleleriyle uğraşanların zaten zayıf olan toplumsal temelini tartışmaya açıyor.

Yazısına dikkate alınması gereken bir hatırlatmayla başlayan Sanem Güvenç-Salgırlı, akademi konusunda şimdiye kadar geliştirilen yaklaşımların çoğunlukla akademiye dışarıdan gelen etkiler üzerine yoğunlaştığını, buna karşılık akademinin kendi içinde gelişen dinamiklerin tartışılmasının önemli ölçüde ihmal edildiğini vurguluyor. Bu durumun, geliştirilen görüşleri eleştirel bile olsalar, üniversitenin kurumsal ve yasal bir dille tartışılmasına yol açtığını belirtiyor. Güvenç-Salgırlı'ya göre, bu yaklaşımın en önemli sakıncası üniversitenin dönüşümünün esas olarak sermaye, devlet, YÖK vb. dış faktörlere bağlanarak, üniversite içinde bu değişiklikleri olanaklı kılan üniversite senatoları, mütevelli heyetleri, akademisyenlerin kendi eğilimleri gibi etmenlerin göz ardı edilmesi. Güvenç-Salgırlı, yazısını Giorgio Agamben'in "istisna hali" kavramı üzerine kurarak, akademik yaşama dair yasa ve yaşam arasında bir yerde durup üniversitede politika üretmenin olasılığını tartışıyor.

Hayriye Erbaş üniversitelerin şirketleşmesi, para kazanmak için çalışılan yerler haline gelmesi, eğitimin çok para getiren bir sektör olması gibi saptamalarla başladığı yazısında, bu gelişmelerin akademik bilgi üretme süreçleri üzerine etkisini inceliyor. Bu etkiler altında akademik yaşamın sığlaştığı ve ruh-suzlaştığına işaret eden Zeynep Direk, bilim insanından, öğrencisine kadar akademik dünyadaki herkeste gözle görülür bir anlam yitimi duygusu yaşandığını söylüyor. Nalbantoğlu'nun Heidegger'den dolanarak hatırlattığı *Stimmung* kavramının, anlamının tarihsel olanaklılığı açısından önemine değinen Direk, bu tarihsellik düşüncesini varlığın tarihsel/yazgısal kavranması gerektiği önerisine taşıyor. Direk, bu tarihselliğin anlaşılmasında Heidegger dolayımıyla *Ereignis* olarak nitelendirdiği "şiiresel söyleyiş" in önemine dikkat çekiyor ve Nalbantoğlu'nun yaşamı ve eserlerini buna bir örnek olarak sunuyor.